

Yolsuzlukları Yok Etmek*

Frank Vogl**

Kamu gücünün şahsi menfaat sağlamak amacıyla kullanılması olarak tarif edilen yolsuzlukların bütün dünyada artması ve halkın yolsuzluklara karşı duyduğu öfke sonucunda, yolsuzluklar daha göze çarpan ve değişken bir siyasi mesele haline gelmiştir. İş adamları ve politikacılar hızla İtalyan hapishanelerini doldurmuş, bazı meşhur Japonlar itibarını kaybetmiş ve yine bazı Latin Amerika cumhurbaşkanları görevden uzaklaştırılmıştır.

Yolsuzlukların sebep olduğu ekonomik, sosyal ve siyasal yıkımlar nedeniyle halkın artan kaygıları, yolsuzluk karşıtı girişimlerde bulunmanın tam zamanı olduğunu ilham eder. Bu tür girişimleri destekleyenler, örneğin eski Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Savunma Bakanı ve Dünya Bankası Başkanı Robert McNamara, içinde bulunduğumuz zamanın, büyük yolsuzluklarla mücadele açısından son elli yıl içindeki en şanslı dönem olduğunu iddia ediyor. McNamara yolsuzluklar konusunun 20, 15 ve hatta 5 yıl önce (uluslararası resmi forumlarda) tartışılmasının mümkün olmadığını söylemektedir.

Diğer gözlemciler de bu görüşe katılmaktadır, çünkü:

** Yazar, merkezi Washington D.C.'de olan Vogl Communications adlı şirketin başkanıdır. Aynı zamanda Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün başkan yardımcısıdır.

* Demokrasinin yaygınlaşması pek çok ülkede halka ve basına, yönetimde daha fazla dürüstlük ve üst düzey idari kurumlardaki yolsuzlukların ortaya çıkarılmasını talep edebilecekleri bir ortam hazırlamıştır. Dünyada yeni liderler yolsuzluk karşıtı kampanyalar esnasında ortaya çıkmaktadır. Ulusal liderler de şimdi kendi ülkelerinde ve uluslararası konferanslarda yolsuzluklar konusunu ele almakta istekli davranmaktadırlar.

* Yolsuzluklar o derece yaygınlaşmış ve büyük boyutlara ulaşmıştır ki, pek çok ülkede ses getirecek bir halk tepkisine neden olmuştur. Uluslararası Ticaret ve Kredi Bankası (BCCI) tarafından islenen dolandırıcılık, hukukun egemenliğini aşındırmak isteyenlerin global nüfuzunun boyutlarını gözler önüne sermiştir.

* Soğuk savaşın sona ermesi Batılı ülkelerin yaptıkları yardımlarda siyasi menfaat elde etme unsurunun önemini azaltmış, buna karşılık yardım veren kuruluşların bu yardımların daha verimli biçimde kullanılması konusu üzerinde yoğunlaşmalarına yol açmıştır. Bunun sonucunda günümüzde iyi yönetim ile ilgili meselelere, yolsuzluklar dahil, daha fazla önem atfedilmektedir. Örneğin, ABD'de iyi yönetim kavramı Clinton yönetiminin yeni dış yardımlar politikasına yön veren ana unsurdur.

Yolsuzluklar ve Demokratik Gelişme

Yolsuzluklar toplumların ekonomik ve sosyal gelişimini doğrudan etkiler. Onlarca ülkede

büyük miktarlara ulaşan mali kaynak kamu görevlileri tarafından yanlış amaçlar için tahsis edilmiştir. Okullar, hastaneler ve toplumun en muhtaç kesimlerine hizmet götürecek kurumlar için ayrılan fonlar, kamu ihalelerini kazanan müteahhitlerden elde edilecek kanunsuz paylar karşılığında sosyal değeri çok az olan projelere aktarılmıştır.

Yolsuzluklar serbest piyasa ekonomisinin sağlayacağı potansiyel faydaları yok eder. Yolsuzlukların yaygın olduğu bir ortamda dürüst iş adamları iflas eder, piyasa ekonomisi sisteminin kuralları bozulur ve rüşvet ödemeye alışan şirketler tamamen yozlaşır. Sonuç olarak sosyal gelişme için hayati önem arz eden ekonomik kalkınma ihtimali yok olur. Eski Nijerya Cumhurbaşkanı General Olusegun Abasanjo bu durumu kendi ülkesi örneğinde şu şekilde ifade etmektedir: “Gençler yolsuzluklarla zengin olmuş liderleri kendilerine örnek almaktadırlar. Yolsuzluklar toplumumuzun geleceğini yok etmektedir.”

Yolsuzluklar demokrasinin de şüphe götürmez bir düşmanıdır. Açık yönetim taleplerine şiddetle karşı çıkan yolsuzluklara bulaşmış liderler iktidarı bırakmak istemezler. Bu amaçla şahsi hürriyetleri kısıtlar ve temel insan hak ve hürriyetlerini ihlal ederler. Yerleşmiş demokrasilerin bile ciddi yolsuzluklarla mücadele etmesi gerekir. Örneğin, son aylarda İtalyan ve Japon hükümetleri büyük sandallarla yüz yüze gelmişlerdir. Fakat diğer bazı eski demokrasiler, kurumlarının olgunlaşması sayesinde (özellikle adli sistemleri ile özgür ve güçlü medya kurumlarının varlığı sayesinde) yolsuzluklarla başa çıkabilmişlerdir.

Pek çok gelişmekte olan ülke ve değişim sürecini yaşayan eski sosyalist blok ülkeleri demokrasiyi destekleyecek böyle olgunlaşmış ve güçlü kurumlardan yoksundurlar. Bu ülkelerde yaygınlaşan yolsuzluklar yeni kurulmuş demokrasiyi güçlendirmek isteyenlerin karşısına düşman olarak dikilirler. Örneğin, Brezilya’da son olarak yasama organında (Kongre) ortaya çıkan bir seri skandal, Kongrenin feshedilmesini isteyen çağrılarının yapılmasına sebebiyet vermek suretiyle daha henüz 1985’te kurulan demokrasiyi tehdit etmiştir. Tabii kaynaklar zengini olmasına rağmen halkın giderek

fakirleştiği Zaire’de ise, bazı hükümet kurumlarında yapılan yolsuzluklar açık demokratik sistemin kurulmasına engel teşkil edecek boyutlara ulaşmıştır.

Siyasî gücün kişisel çıkarlar için en açık suistimali, çıkarların devlet destekli kartel ve tekel düzenlemeleri ile sıkıca korunduğu sistemlerde vuku bulmaktadır. Böyle durumlarda özel şahıslarla yolsuzluğa bulaşan liderler arasındaki pazarlıklar başarılı olur, çünkü bu tür sistemlerde hem halka karşı sorumluluk hem de rekabet yoktur. Bunların yerine daha şeffaf sistemlerin kurulması, oligopolleri ve iş dünyası ile hükümet arasında yapılan özel düzenlemeleri sona erdirebilecek güçlü bir basına ve tesirli rekabet kurallarının varlığına bağlıdır. Dahası, sağlam ve tarafsız bir adli sistem, demokratik bir yönetimin kurulması ve sürdürülebilmesi için vazgeçilmez bir zorunluluktur.

Artan Yolsuzluklar

Yolsuzlukların artmakta olduğu konusunda şüpheler varsa, bunları dağıtmak için Orta ve Doğu Avrupa ile eski Sovyet Cumhuriyetlerindeki duruma bir göz atmaları yeterli olacaktır. Örneğin, eski Sovyetler Birliğine giden pek çok işadama, orada iş yapmanın iki değişik yolu olduğuna dair hatıralarla dönmektedirler. Bunlardan ilki, resmi ve dürüst iş yapma yoludur ve sonu olmayan bir yolculuğa benzer; diğeri ise hileli yoldur. Eski Macar milletvekili Peter Hack bu durumu çarpıcı bir şekilde söyle ifade etmiştir: “Doğu Avrupa ülkeleri, tarihlerindeki en büyük değişimi yaşamaktadırlar. Hemen hemen hiç bir sabit unsur yoktur; değişim her alanda gerçekleşmektedir. Yolsuzluklar her yerde mevcuttur.”

Değişim dönemlerinde yolsuzluklar sınır tanımamaktadır; çünkü bu dönemlerde yeni siyasi ve hukuki düzenlemeler eski düzenlemeleri henüz tamamen ikame etmemişlerdir. Her şeyin mümkün görüldüğü ve iş dünyası ile siyasetteki gayri ahlaki uygulamalarla ilgili sınırlamaların en az düzeye indiği bir geçiş dönemi yaşanmaktadır. Ortamdaki boşluğun giderilebilmesi için mülkiyet haklarının tam olarak tesisine, yeni kurumlara ve halka karşı sorumluluk kavramını benimseyecek yeni siyasi partilerin kurulmasına ihtiyaç vardır. Yeni ku-

rumsal düzenlemelerde yaşanacak gecikmeler nedeniyle yolsuzlukların sayıca ve nitelik olarak artması tehlikesi mevcuttur. Bu durumda, yolsuzluklar gündelik hayatın bir parçası haline gelecek ve bunun sonucunda onların kökünü kazımak daha da zorlaşacaktır.

Bazı eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde yolsuzluklar demokratik sisteme geçişi çok daha güçleştirebilir ve otoriter rejimlerin geri dönmesi ihtimalini kuvvetlendirir. Bu yeni demokrasilerde yolsuzlukların yaygın olduğuna dair kanaat, halkın demokrasiye ve pazar ekonomisine olumsuz bakmalarına neden olmuştur. Polonya ve Litvanya'da eski komünistlerin seçimlerdeki başarısı halkın tatminsizliği olgusu ile açıklanabilir. Bu nedenle, yolsuzluklar adı geçen bölgedeki şartların değerlendirilmesinde göz önüne alınması gereken başlıca faktördür.

Afrika ve Asya ülkelerinde uzun yıllar bulunmuş, emekli İngiliz iş adamı George Moody-Stewart dünyanın diğer bölgelerindeki tehlikelere dikkat çekerek şunları söylemektedir. "Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk ve dolandırıcılık olaylarında büyük artışlar kaydedilmiştir. Biz burada hırsızlık veya alt düzey kamu görevlilerinin işlerini yapmak (veya yapmamak) karşılığında istedikleri rüşvetlerden bahsetmiyoruz. Beni en çok kaygılandıran husus, verdikleri kararlarla Üçüncü Dünya ülkelerinin kalkınmasında söz sahibi olan kamu görevlilerinin, bakanların ve devlet adamlarının yolsuzluklarıdır. Ben bunu Büyük Yolsuzluk olarak adlandırıyorum."

Moody-Stewart yolsuzluk oyununda aritmetiğin basit olduğunu (her ne kadar söz konusu olan miktarlar ülkeden ülkeye göre değişse de) yazmaktadır.

* 200 bin doların %5'i en üst düzeyin hemen altında bulunan memurlar için ilgi çekicidir;

* İki milyon doların %5'i üst düzey memurların alanıdır;

* 20 milyon doların %5'i bir bakan ve onun üst düzey yardımcıları için iyi paradır; ve

* 200 milyon doların %5'i devlet başkanlarının dikkatini çekmek için yeterlidir.

* %5 yaygın olan orandır, fakat son zamanlarda %10, %15 gibi rakamlar sıkça duyulmaktadır.

Yolsuz Uygulamalarla Mücadele

Dünyada artan sayıda politikacı yolsuzluklara karşı durmanın kendileri için siyasi, ekonomik ve sosyal açılardan iyi olacağı sonucuna ulaşmaktadırlar. Ulusal düzeyde ise, Asya, Afrika, Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan bir dizi siyasi parti ve hükümet dışı örgütler, ülkelerinde mevcut olan adli ve siyasi sistemlerin yolsuzluklarla mücadele edecek düzeye ulaşmasını kendilerine amaç edinmişlerdir. Kenya'da Cumhurbaşkanı Moi'ye muhalefet etmek için kurulan yeni partiler, halk nazarında kabul görmelcerinin son kertede yönetimde dürüstlük istekleri ile bağlantılı olduğunu anlamışlardır. Malavi'de Cumhurbaşkanı Banda'nın muhalefetine rağmen yapılan çok partili demokrasiyi destekleme amaçlı referandum, politikacıların halka karşı daha çok sorumlu olmalarını talep eden çok kuvvetli kitlesel talebin bir ifadesidir. Brezilya'da Cumhurbaşkanı Collar'ın dokunulmazlığının kaldırılması kararı yolsuzlukların siyasi bir sorun olarak sona erdiğinin bir işareti olarak algılanamaz. Ancak; yolsuzluklarla mücadelenin halkın yakından ilgilendiği bir mesele olduğuna inanmış güçlü politikacıların etkin bir biçimde desteklenmesi durumunda, ülkenin siyasal görünümünü köklü bir biçimde değiştirecek bir gelişimi başlatmak mümkündür.

Namibya'da bağımsızlık sonrası kurulan yönetim, yolsuzluklara karşı koymak ve yaygınlaşmalarını önlemek amacıyla sıkı tedbirler alınması ihtiyacını bir öncelik olarak benimsemiştir. Bu alanda, söylemi eyleme dönüştürmek amacıyla doğrudan doğruya ve yargı organları vasıtasıyla tarafsız ve adilliği kabul görmüş düzenlemeler yapılmıştır. Cumhurbaşkanı'na bağlı bir Yolsuzlukları Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Başsavcı Hartmut Ruppel bu ülkedeki durumu şöyle ifade etmektedir: "Yolsuzluklarla mücadele edebilmek için ortamın değiştirilmesi gereklidir. Bunun için de katı kanunlardan oluşan bir hukuki çerçeveye ve normalde gizli kalan ticari muameleleri açık hale getirebilecek mekanizmalara ihtiyaç vardır. Biz alınması gereken önlemlerle

meşru gizlilik hakkı arasında adil bir denge kurabilmeliyiz.”

Uganda’da ve çok sayıda diğer Afrika ülkesinde, cesaretli siyasi liderler yolsuzluklarla doğrudan mücadele etmeye yönelik reformların başlatılması ve yeni kurumsal düzenlemelerin yapılması talebiyle halka önderlik etmektedirler. Bu konuda kötü bir ün salmış Markos rejiminin siyasi hayatı hala gölgelediği Filipinler’de ise, Cumhurbaşkanı Fidel Ramos’un yeni hükümeti, yolsuzluklarla mücadeleyi halka çağrısının ana maddesi yapmıştır.

Yolsuzluklarla Ulusal Düzeyde Mücadele

Yolsuzluklar çok değişik şekillerde ortaya çıkabilir. Bunlardan biri ve pek çok ülkede olan şekli, ufak rüşvetlerdir. Gümrük memurları ve diğer kamu görevlileri, işlerini zorluk çıkarmadan, çabuk yapmak için rüşvet isterler. Bu nedenle, yolsuzluk karşıtı kitle örgütlerinin çoğu çözümün kamu sektörü reformunda olduğuna inanırlar.

Pek çok ülkede en can alıcı mesele, kamu sektöründe ücretlerin düşük oluşu ve memurları dürüst olmaya teşvik edecek saiklerin olmamasıdır. Geçimini sağlamakta güçlük çeken bir gümrük memurundan, işini yapması karşılığında, sınırda “kolaylaştırıcı bir ödeme” istememesi beklenebilir mi? Kıt gelirleri ile ailelerini geçindiremeyeceklerine inanan merkez bankası memurlarının döviz alım sertifikaları çıkartırken karşılık istemeyeceklerinden emin olunabilir mi? Düşük ücretle çalışan vergi memurlarının varlıklı patronlar için vergi muafiyeti belgelerini imzalarken içlerindeki rüşvet alma isteğine karşı direnmeleri beklenebilir mi?

Çok sayıda ülkede gümrük memurları, merkez bankası görevlileri ve vergi memurlarının dürüst olmalarını sağlayacak maaş ve diğer teşvik edici unsurlar yoktur. Kamu sektöründe çalışan pek çok kişinin maaşı yaşam için gerekli minimum standartların altındadır. Bunun sonu olarak kamu görevlileri çoğu zaman gelirlerindeki açığı, vatandaşlardan işlerini görmek karşılığında ücret almak suretiyle telafi etmek zorunda hissederler. Yerel ve merkezi yönetim bu tür ödemelerin tamamen farkındadır fakat görmezlikten gelirler.

Yolsuzluğun bu yaygın şekli en fazla zararı toplumun en fakir kesimlerine verir ve böylece ülkedeki sosyal ve siyasi şartları ağırlaştırır. Bu konuda çözüm siyasi ve idari reformlardır. (Kamu sektöründe rüşveti önlemeye yönelik teşviklerin geliştirilmesi konusunda Robert Klitgaard’ın makalesine bakınız, *Economic Reform Today*, 1992, Sayı 4.) Çoğu kez, uluslararası yardım kuruluşları tarafından desteklenen kamu sektörü idari reformları, bu sektörün küçültülmesi üzerinde yoğunlaşırlar; lakin yolsuzlukları azaltmada en önemli unsur olan geçinme ile ilgili meselelere yeterince önem vermezler. Bununla birlikte, pek çok ülkede süre giden demokratik reformlar kamu yönetiminde daha çok şeffaflık ve kamu görevlilerinin sorumlulukları ile ilgili daha gelişmiş standartların yerleşmesi açısından yeni fırsatlar doğurmuştur.

Uluslararası Ticari Muamelelerde Yapılan Yolsuzluklarla Mücadele

En belirgin yolsuzluk vakaları gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırımlar gibi uluslararası muamelelerde ortaya çıkmaktadır. Uzun yıllar kanunsuz uygulamalar, özellikle gelişmekte olan ülkelerin devletin baskın olduğu kapalı iktisadi sistemlere sahip oldukları dönemlerde, bu tür muamelelerin bir vasfı haline gelmiştir. 1970’lerde ABD Kongresi, Amerikan şirketlerinin yabancı ülkelerde iş kazanmak için rüşvet vermelerini kanunla yasaklamıştır. Fakat diğer gelişmiş ülkelerin hiçbirinde benzeri bir kanun yoktur ve ABD onların da benzer standartları benimsemeleri için çaba harcamaktadır.

Bunlara ek olarak, son 20 yıldır Birleşmiş Milletler ve OECD gibi uluslararası kurumlar, özellikle uluslararası ticarete iyi uygulamaların benimsenmesi amacına yönelik anlaşmaların yapılması ve kararların çıkarılması çabalarına zaman zaman bizzat katılmışlardır. Rüşvet talepleri ve rüşvet tekliflerinin iş görüşmelerinde sıklıkla gündeme geldiğini göz önüne alan iş dünyası da, uluslararası yolsuzluklara karşı gönüllü düzenlemeler (self-regulation) yapılmasının aktif destekçisi olmuştur. Örneğin, Uluslararası Ticaret Odası 1977 yılında şantaj ve rüşvetle mücadele ile ilgili bir dizi kural benimsemiştir.

Maalesef bu girişimler, her ne kadar saygı-değer olsalar da, uluslararası ticarete yapılan yolsuzlukları durdurmakta yetersiz kalmışlardır. Fakat şimdi halkın yolsuzluklara karşı duyduğu öfke, bu önemli mücadelede büyük ümitler vadeden bir dizi yeni girişime zemin hazırlamıştır. Örneğin, 1993 yılında Ekvator Cumhurbaşkanı Yardımcısı Alberto Dahik diğer ülkelerin de örnek alabileceği bir "Ulusal Strateji"nin başlatıldığını ilan etti. Dahik yaptığı bir basın açıklamasında çok uluslu şirketler konusundaki yaklaşımını şu şekilde ifade etmiştir:

"Hükümetimiz yapılmakta olan ihaleye katılmak isteyen şirketlerden aşağıda belirtilen ifadelerin yer aldığı bir belgeyi imzalamalarını isteyecektir.

A) İhaleye katılanlar teklifleri ile ilgili olarak hiç bir kamu görevlisine her ne surette olursa olsun rüşvet vermeyecek ya da teklif etmeyeceklerdir;

B) İhaleye katılanlar hiç kimsenin (ister şirket personeli isterse şirketin bağımsız ticari temsilcileri olsun) kendi adlarına rüşvet vermelerine ya da teklif etmelerine müsaade etmeyeceklerdir;

C) İhaleye katılanlar tekliflerinde, kendi personelleri dışında, teklif çerçevesinde kendilerine ödeme yapılanları (ödeme yapılan ve ihale kazanıldığında ödeme yapılacak kişiler ile şirket çalışanlarından kendilerine fazladan pirim ödenenler dahil) tam olarak beyan edeceklerdir (eğer teklif verenler isterlerse bu tür beyanlar ticari gizlilik kurallarına göre yapılacaktır); ve

D) İhaleye katılanlar Ekvator'daki bütün çalışanlarına, acentelerine ve diğer temsilcilerine, onlara Ekvator kanunlarına uymayı ve özellikle de her ne ad altında olursa olsun (ister doğrudan isterse dolaylı olarak) yetkililere rüşvet vermemeyi veya teklif etmemeyi emreden direktifler vermeyi resmen taahhüt edeceklerdir.

Hükümetimiz, ihaleyi yapacak olan görevlilere ihaleye katılanların imzalayacakları belgenin bu ihalenin mütemmim cüzü olduğunu bildirmeleri yönünde talimat verecektir."

Başka yerlerde benzeri girişimlere destek vermek için Uluslararası Şeffaflık Örgütü (TI) gibi yeni kuruluşlar kurulmuştur. Bunların faaliyetleri hükümetler ve uluslararası yardım kuruluşlarının çalışmalarını tamamlar niteliktedir. TL, yolsuzluklarla mücadele etmek isteyen ülkelere yapacağı teknik yardım sonucunda, gelecek iki yıl zarfında bir kaç adet "Dürüstlük Adaları" oluşturulabileceğine inanmaktadır. Bunlar model işlevi görecek ve, yeterli siyasi iradenin bulunması durumunda, bu alanda çok şeyin başarılabilmesine inanan çabaların hızını arttıracaktır.

Uygulama İle İlgili Standartların Belirlenmesi

Uygulama ile ilgili standartların belirlenmesi TL'nin uluslararası ticari muamelelere yaklaşımının özünü oluşturur. Bu tür Standartların savunucuları, uluslararası ticari muamelelerde şeffaflık ve sorumluluğun geliştirilmesi için uluslararası işbirliğinin gerekli olduğuna ve herkesçe tanınabilir standartların varlığının uluslararası işbirliği için temel oluşturacağına inanırlar. Pragmatik bir anlayış, bu standartların öncelikle onları benimseyen ve uygulama isteğini alenen beyan eden hükümetlerin bulunduğu ülkelerden başlamak suretiyle, aşamalı olarak yürürlüğe konulmasını gerektirmektedir.

Hükümetler için kapsamlı bir yolsuzluk karşıtı mücadelenin gerektirdiği standartlar şu alanları kapsamalıdır:

* Uluslararası ticari muamelelere ilişkin hukuki ve kurumsal çerçeve ile uygulamaların gözden geçirilmesi (Bunun amacı yolsuz uygulamalarla mücadele ile şeffaflık ve sorumluluğun artırılması için gereken bütün önlemlerin alınmasını sağlamaktır);

* Özellikle, çıkar uyuşmazlıklarıyla, politikacılar ve üst düzey kamu görevlilerinin mal varlıklarının açıklanmasıyla, siyasi partilere yapılan yardımlarla, kamu ihalelerinin yapılması ile ilgili kurullarla, hesapları teftiş ile ilgili yetki ve sorumluluklarla, teftiş yapan kurumların araştırma yetki ve kapasiteleriyle ilgili mevcut kanun ve kuralları hem verimlilik hem de şeffaflık açısından incelemek;

* İki taraflı ve çok taraflı anlaşmalar ile kurumsal düzenlemeler yoluyla, uluslararası ticari muamelelerde yolsuz uygulamalarla mücadele edilmesi ve şeffaflığın desteklenmesi için işbirliğini geliştirmek;

* Bütün kamu görevlilerine kanunlara uymalarını ve her çeşit rüşveti istemekten ve hatta bu konuyu konuşmaktan kaçınmaları gerektiğini, aksi takdirde haklarında cezai kovuşturma yapılacağını ısrarla söylemek (ve bunu zaman zaman tekrarlamak); ve,

* Yolsuzluklarla mücadele ve standartlar için destek sağlamak amacıyla özel sektör liderleri, üst düzey kamu görevlileri, toplum liderleri, iş dünyası örgütleri ve yerel sivil kuruluşlardan oluşan bir ulusal komisyonun kurulması için ortamın hazırlanmasına yardımcı olmak.

Uluslararası ticari muamelelere katılan şirketler ve diğer katılımcılar açısından, yolsuzluklarla mücadele yaklaşımının gerektirdiği standartlar, aşağıda belirtilen faaliyetleri de içerir:

* Standartların gerektirdiği yükümlülükler hakkında personeli bilgilendirmek (ve zaman zaman bunları hatırlatmak) ve şirketin onlardan ticari muameleleri yerine getirirken uymalarını istediği standartları belirten iç düzenlemeleri yapmak;

* Uluslararası ticari muamelelerin izlenmesi ile ilgili iç düzenlemeleri, kanunsuz muamelelerin tespit edilmesi ve önlenmesindeki yeterlilikleri açısından sürekli gözden geçirmek; ve,

* Standartları uygulama gayretinin bir parçası olarak, yolsuzlukları soruşturmak ve mücadele etme konusunda hükümetlerle işbirliği yapmak.

Uluslararası yardım ve finans kuruluşlarının partnerlerinin sözleşmeye bağlılıkları sürekli olarak bu standartlara göre değerlendirilecektir ve onların eylem faaliyet şu konuları içerir:

* Kendi uygulamalarının ve yükümlülüklerinin standartlara uygunluğunun artırılması amacıyla sürekli gözden geçirilmesi; ve

* Standartlara uymanın (veya uymamanın) yardım yapılması ve ödünç verilmesi karar-

larında dikkate alınacağını ilgili hükümetlere bildirilmesi.

Yolsuzluklara Karşı Savaş Başarılı Olabilir mi?

Bu konuda kuşkulu olmak için pek çok sebep vardır. Kimi ülkelerde yolsuzlukların o ülke kültürü ve hayat tarzının bir parçası olduğuna inanılır. Fakat dünyada hiç bir ülke halkı, siyasi güç sahiplerinin, halkın çıkarları pahasına iş yüklenicileri ile yaptıkları kanunsuz anlaşmalar vasıtasıyla zenginleşmelerinin meşru olduğuna inanmaz. Bu durumda, rüşvet veren rüşvet alan kadar suçludur.

Diğer taraftan iyimser olmak için de sebepler vardır. Serbest pazar ekonomisine sahip demokrasilerin çoğalması, sadece eski düzenin terk edilmesini değil, aynı zamanda yolsuzluklarla mücadele için, en iyi fırsatı temsil eder. Açıkçası, demokrasi (ve bilgi devrimi) oy veren halkların siyasi elitin daha fazla sorumlu olması yolundaki isteklerini de beraberinde getirmiştir. Arkalarında gizli pazarlıkların yapıldığı kapalı kapılar şimdi açılmaktadır.

Dünya milletleri arasında daha fazla ticaret ve artan ekonomik bağımlılık, şirketler ve hükümetlerin davranışları ile ilgili uluslararası toplumca tanınmış standartların benimsenmesini ve uygulanmasını kolaylaştıracaktır. Ticari anlaşmalar, eğer başarı ile sonuçlandırılırlarsa, bu yönelişi kuvvetlendirecektir. Yatırımcılar, hukukun üstünlüğünün etkili bir biçimde sağlandığı ülkeleri bürokratik engeller ile yolsuzluk için uygun ortamların bulunduğu ülkelere daha çekici bulabilirler.

Fakat, bütün faktörler göz önüne alındığında, ümitli bir manzaranın var olduğu tam olarak söylenemez. Ticaret anlaşmaları başarısız olabilir; bu da korumacı, kapalı ekonomik sistemlerin yeniden kurulmasına yol açabilir. şirketlerin sürekli olarak sorumlu davranmaları, onları böyle davranmaya itecek saiklerin bulunmadığı hallerde, gerçekleşmesi güç bir durumdur. Fakat mevcut ortamda önemli başarılar elde edilebilir ve kitle örgütleri ile basın ve yayın kuruluşlarının halkı bilinçlendirme gayretleri sayesinde bu zor mücadele kazanılabilir.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü Nedir?

Uluslararası Şeffaflık Örgütü (TI), merkezi Almanya'da bulunan, kâr amacı gütmeyen hükümet dışı bir örgüttür ve yolsuzluklarla mücadele etmek için kurulmuştur. TI Hollanda, İngiltere, Fransa ve Almanya hükümetlerinden olduğu kadar, ABD'deki General Electric ve Boing gibi şirketlerden de destek almaktadır.

TI'nın çalışmaları uluslararası ticari muameleler ve özellikle de "büyük yolsuzluklar" üzerinde odaklanır. TI, Ekvator'dan Mali'ye kadar pek çok ülkeden yolsuzluk karşıtı teknik yardım programları düzenleme teklifi almaktadır. Bu tür programlar başlıca yardım kuruluşlarının bu konuda mücadele etmelerini teşvik eder ve önde gelen çok uluslu şirketleri bu alanda yapıcı bir diyalog sürecine katar.

Birçok üçüncü dünya lideri, yolsuzluklarla mücadelede teknik yardım sağlamak için Dünya Bankası gibi kurumlara gitmektense TI gibi bir arabulucuyu tercih ederler. Onlara göre, bu konuda hükümet dışı bir kuruluşla birlikte çalışmak, yardımın çok sayıda siyasi şartlara bağlı olmaksızın elde edilmesini sağlayabilir.

TI'nın çalışma programında aşağıdaki konular yer almaktadır:

- Uluslararası ticari muamelelere katılanların uygulama ile ilgili standartlara bağlılıklarını artırmak;

• Hükümetlerin isteği üzerine, ülkede var olan hukuki ve kurumsal yapılar ile uygulamaları incelemek. Bu incelemede yozlaşmış uygulamalarla mücadele ve şeffaflığın güçlendirilmesi ile ilgili öneriler belirtilmektedir;

• Standartlara uyulması ve diğer ilgili konularda bilgi bankası olarak hizmet vermek;

• Hükümetleri, ticari girişimleri ve ödünç ve yardım veren uluslararası kuruluşların standartları uygulamalarını desteklemek ve verilen teknik yardımlarda şartların yerine getirilmesini sağlamak;

• Standartlara ne derece uyulduğunu gözetlemek.

TI başka alanlarda da faaliyet göstermektedir. Bunların en önemli olanlarından birisi de halk eğitimidir. ABD dahil pek çok ülkede, yolsuzluklar, demokrasi ve yoksulluk arasındaki bağ yeterince anlaşılammıştır. TI, basın kampanyaları, seminerler, özel raporlar ve konferanslar yoluyla yolsuzluklar konusunun daha iyi anlaşılmasını ve yolsuzluklara karşı koyacak politikaları teşvik etmeyi amaçlar.

* "Laying Corruption to Rest", *Economic Reform Today*, 1993/4.

Bu yazı, Center for International Private Enterprise (CIPE)'in katkılarıyla çevrilmiş ve yayınlanmıştır.

Çeviren: Faruk Çakır

R. M. Ballantyne

Mercan Adası

LIBERTE'den

yakında çıkıyor